

Venäjän-matkoja

Anssi Sinnemäki

Muistan kirkkaasti sen marraskuisen aamun 1961, kun Hemmingin Paula nojasi koulun pihakoiivuun ja itki. "Isä sanoi, että nyt syttyy sota."

Kekkonen oli matkustanut Novosibirskiin tapamaan Nikita Hruštšovia. Neuvostonootin uhkaava sävy ja hiljattain päättäneen sodan läheisyys aiheuttivat kansan keskuudessa pelkoa ja huolta. Lisäksi monia kalvoi epäilyksi siitä, että Kremlin sieppaa Kekkonen panttivangiksi eikä päästä pois. Kustaa-setäni tiesi kertoa, että näin oli Venäjällä ennenkin menetelty.

Viron ja Venäjän äskeisen patsaskiistan aikana huhti–toukokuussa 2007 esiintyi lehdistössä valtiotoukokuussa, joiden mukaan Putinin Venäjä on omaksumassa ja palauttamassa Neuvostoliiton huonoja tapoja. Diplomatian käytökoodin rikkominen on tästä yksi merkki. Viron Moskovan-lähetystön piirityksessä oli piirteitä tästä. Viisaat eivät tosin muistaneet, että näin oli ollut maan tapa jo kauan ennen Neuvostoliittoakin.

1970-luvulla meitä neuvottiin omaksumaan ajatus, että suomalainen ryssäviha on varsin nuorta. Matti Klinge korosti, että varsinaisesti ilmiö syntyi tiettyjen piirien lietsomana vasta Suomen itsenäistymisen jälkeen. Ajatus oli ja on sinänsä kaunis ja kannatettava, se kun on tarkoitettu hälventämään kaikenlaista kansallisuusvihaa. Kaikki tässä tulkinna ei ole kuitenkaan aivan kohdallaan, vaikka emme tässä yhteydessä ajattelisiakaan maittemme välillä käytyjä sotia ja niistä saatuja kokemuksia.

Kävin sisareni kanssa 70-luvulla ajalle tyypillisen väittelyn. Sitä ei ollut pituudella pilattu. Sisko ei tuntenut päätäkään marxilaista teoriaa, eli hän oli kaikkinaisen tietämättömyyden ja pappispimityksen säälittävä uhri. Mutta hän oli käynyt Leningradissa. "Kuinka sinä voit kannattaa niitä! Eihän niillä ole edes vessapaperia." Siskoa ei vakuuttanut vastaväitteeni: "Neuvostoliitto on vasta tulemisensa prosessissa. Sitä paitsi, minähän vastustin kerskakulutusta."

Kenties ryssäviha oli nuori ja ohut ja ohimenevä ilmiö, mutta suomalaisten Venäjän-tunnerekisteriin mahtuu paljon muutakin, joskus pelkoa, joskus rakkautta, myös ihailua ja kunnioitusta, paljon välinpitämättömyyttä, mutta tietyissä tilanteissa erityisesti epäluuloa ja epäluottamusta. Novosibirskiin matkava Kekkonen pelasi tällä, syvään juurtuneella kollektiivisella epäluulolla. Ja kriisitilanteissa kuplivat pintaan atavistisen pelon mustat mujut.

Mikael Agricolan juhluvuonna on muistettu myös Agricolan rauhanvaltuuskunnan matkaa Moskovaan, mistä palattua Agricola menehtyi. Harvemmin muistetaan Agricolan seuraajan Turun piispan Paavali Juustenin (1516–1575) vastaavaa matkaa melko pian tämän jälkeen, vaikka siitä on jälkipolville säilynyt tarkka kirjallinen selonteko: *The Tragic Mission of Bishop Paul Juusten to Tsar Ivan the Terrible. The Itinerary of the delegation to Moscow* (Annales Academiae Scientiarum Fennicae. Series B 276. Latinasta englannintanut ja kommentoinut Iiro Kajanto. Helsinki 1995).

Juustenin matkaraportti on tärkeä venäläisen elämän ja Venäjän historian kuvaus. Ruotsin kuningas Juhana III oli lähettänyt Paavali Juustenin johtaman

valtuuskunnan Moskovaan sopimaan rauhasta tsaari Iivana IV:n eli Iivana Julman kanssa. Matka venyi kolmen vuoden mittaiseksi, sillä tsaari piti valtuuskuntaa vankina vuosina 1569–1572 ja muutenkin nöyryytti, kidutti ja häpäisi sitä monin tavoin.

Yhtenä joskaan ei ainoana syynä oli se, että Iivana katsoi tulleen petetyksi, kun ei ollutkaan saanut itselleen Juhanan vihittyä puolisoa Katarina Jagellonicaa (ja lujaa otetta Liettuasta ja Puolasta), vaikka Juhanan edeltäjä Eerik XIV oli jo mennyt pikkuveljensä vaimon Iivanalle lupaamaan. Tässä Moskovan ja Tukholman välisessä monivaiheisessa skismassa oli pohjimmiltaan kyse tsaarin ylivalta-yrityksistä.

Mutta: kyllä kansa muistaa, Wienin sopimuksella tai ilman. Kustaa-sedän atavistinen aavistelu Kekkonen vangitsemisesta noottikriisiin yhteydessä saattoi hyvinkin juontaa Paavali Juustenin kokemukseen asti. Monesti myöhemminkin Moskovalle on tuottanut vaikeuksia sopeutua diplomatian pelisääntöihin.

Kun olin Juustenini kerrannut, vuoroon tuli tuore suomennos, Aleksandr Radištševin *Matka Pietarista Moskovaan* vuodelta 1790 (Gaudeamus 2007, suomentanut ja kommentoinut Johannes Remy). Kirjan ilmestyminen on tapaus. *Matka* on indignaatiokirjallisuuden suuri klassikko, vetävästi kirjoitettu mahtava syytöskirjelmä ja samalla utopia paremmasta yhteiskunnasta. Raivostunut Katariina Suuri langetti siitä tekijälle kuolemantuomion, joka saatiin muutetuksi Siperian-karkotukseksi. Rehabilitoitu Radištšev teki vuonna 1802 itsemurhan, ja räjähdysherkkä *Matka* pysyi kiellettyinä 115 vuotta, vuoteen 1905 asti.

Radištševia elähdyttivät ajan valistusaatteet. Hän vastusti kiivaasti itsevaltiutta ja maorjuutta kaikkin lieveilmiöineen, joita hän siekailematta paljasti, sekä puolusti järkkymättä ihmisoikeuksia ja paino- ja sananvapautta. Hän myös arvosteli orjatyon riis- toon ja halpatuontiin perustuvaa kerskakulutusta. Yhteiskuntien jyrkistä eroista huolimatta häntä voisi verrata aikalaiseensa Anders Chydeniukseen, joka sai tahollaan jopa läpi monia uudistuksia ja ideoita, joista Radištšev saattoi ainoastaan uneksia.

Hidasta on ollut kehitys Venäjällä. Menneisyys on monin tavoin läsnä. Kirja on yhä ajankohtainen. Mutta ei meilläkään ole aivan puhtaat paperit, vaikkei vessapaperipula olekaan päässyt yllättämään. Kannattaa muistaa Johannes Remyn johdannon pää- tössanat: "*Matkan* kuvauksilla lainvastaisesta viranomaismielivallasta ja sen uhreista on yhä ajankoh- taista sanottavaa. Tämä ei koske vain Venäjää, vaan myös Suomea, missä viranomaispäätöstä pidetään tofuiden kriteerinä ja mistä puuttuu viranomais- toimintaa kriittisesti arvioiva tutkiva journalismi."

Juristina Radištševia kiinnosti erityisesti oikeudellinen näkökulma, hänen utopiansa tähtäsi Venäjän kehitykseen oikeusvaltiona. Sehän on sama asia josta presidenttimme Tarja Halonen tänäkin päivänä antaa toivehikkaita ja kerta kerralta yhä ontomman kuuloisia lausuntoja palattuaan tapaamasta Putinia.

Moni asia on vielä tulemisensa prosessissa.

Kirjoittaja on filosofian maisteri ja kustannustoimittaja.